

DE GESCHIEDENIS VAN
SURINAME

Hans Buddingh'

DE GESCHIEDENIS VAN
SURINAME

Nieuw Amsterdam / NRC Boeken

INHOUD

Voorwoord 9

1 Oorspronkelijke bewoners en de eerste kolonisatie 13

2 De Geoctroyeerde Sociëteit 25

Het bestuur van Suriname, een voortdurende strijd om de
macht 30

De strijd der cabalisten 44

3 Schets van de blanke koloniale samenleving 56

Komst van blanke kolonisten 56

Joodse immigratie 58

Sociale structuur 61

Een maatschappij zonder samenhang 64

Seksuele betrekkingen van blanken met gekleurden en zwarten 69

Onderwijs 74

Godsdienst 75

4 Slavernij 79

Demografische ontwikkeling 88

Beheersing van de slavenmacht 92

Eigen leven van slaven 103

Vrije kleurlingen en vrije negers 110

5 Marronage 119

Boni-oorlogen 135

© 2012 Hans Buddingh'

Tekstredactie Yulia Knol en Leo Polak

Register Ansfried Scheifes

Omslagontwerp Bureau Beck

Ontwerp binnenwerk en infographics Yulia Knol

Foto omslag Willem Diepraam

Foto auteur Ivar Buddingh'

NUR 680

ISBN 978 90 468 1103 0

www.nieuwamsterdam.nl/buddingh

VOORWOORD

‘Men ziet te midden van het groen de gouden schittering van de vruchten van een citroenboom, terwijl vogels gevederd in duizend verschillende kleuren een overweldigende rijkheid van pluimage tonen. En voeg daarbij nog datgene wat de mens geschapen heeft om de charmes van deze betoverende kust verder te verhogen. Gebouwen waarvan het gracieuze uiterlijk dat van de Europese woningen evenaart, verheffen zich aan de oevers van de rivieren. Kreken bevloeiën het land in alle richtingen.’ Het waren de eerste impressies van de Franse schilder, handelsagent, scheepskapitein en globetrotter P.J. Benoit toen hij omstreeks 1830 Suriname bezocht.

De beelden die Benoit in zijn *Voyage à Surinam* schetst, verschillen niet veel van wat ik in 1979 te zien kreeg, toen ik als toerist voor het eerst in Suriname kwam. Surinamers had ik al in Nederland leren kennen. Toch was het een enigszins vreemde ervaring in de uitlopers van het Amazone-woud gewoon Nederlands te kunnen spreken. Op mijn netvlies staat nog altijd de Marron op Stoelmanseiland, die aan de oever van de Marowijne in de *Panorama* zat te bladeren. Had V.S. Naipaul gelijk toen hij in *The Middle Passage* Suriname als een ‘tropische, tulpenloze uitbreiding’ van Holland beschreef? De werkelijkheid blijkt, zoals dikwijls, ingewikkelder.

Twee jaar na mijn eerste bezoek kreeg ik de kans, als journalist, Suriname wat beter te doorgronden. Leo Morpurgo, de hoofdredacteur van het dagblad *De Ware Tijd*, was de eerste die mij geduldig uitleg verschafte over de caleidoscopische Surinaamse werkelijkheid. Zonder dat hij het zelf beseftte, gaf hij de eerste aanzet voor het schrijven van dit boek.

Naast hem wil ik Humphrey E. Lamur bedanken, die delen van de tekst doornam en deskundige adviezen gaf met name over de demografische ontwikkelingen bij de slavenbevolking; Willum Morsch voor het vakkundig vervaardigen van de grafieken en kaarten; en Vincent Mentzel voor

het afstaan van een aantal foto's voor dit boek en de kameraadschap tijdens onze reizen naar Suriname. Heel veel dank ben ik verschuldigd aan Gert Oostindie. Hij las op consciëntieuze wijze het gehele manuscript, voorzag het van kritische kanttekeningen en deed waardevolle suggesties.

De meeste dank gaat uit naar Cynthia en Guillermo, die mij inspireerden dit boek te voltooiën. Aan hen beiden draag ik *De geschiedenis van Suriname* op.

Amsterdam, maart 1995

Bij de tweede druk van *Geschiedenis van Suriname*, verschenen bij Het Spectrum

Bij het verschijnen van deze aangepaste tweede druk van *De geschiedenis van Suriname* wil ik graag Fokke Gerritsma en Anita Slagter bedanken voor het vervaardigen van grafieken, alsmede Vincent Mentzel en Edward Troon voor het beschikbaar stellen van foto's. Veel dank gaat ook uit naar Marcel Haenen, Sjoerd de Jong en Gert Oostindie voor het kritisch lezen van het nieuwe tekstmateriaal en hun waardevolle opmerkingen en suggesties. Bovendien mag mijn collega Frans van Klaveren als inspiratiebron bij de totstandkoming van dit boek niet onvermeld blijven.

Amsterdam, augustus 1999

Bij de vierde druk

In deze geactualiseerde editie zijn ook politieke, sociaal-maatschappelijke en economische ontwikkelingen tussen 2000 en 2012 beschreven. De tekst van de tweede (en derde ongewijzigde) druk is hier en daar aangevuld en aangepast. Een aantal termen, waaronder Indianen (Inheemsen) en Djoeka's (Ndyuka), is veranderd in nu meer gangbare vormen. De term 'slaven' is om taalkundige redenen gehandhaafd, ofschoon het door sommigen gebruikte 'tot slaaf gemaakten' (naar het Engelse 'enslaved') feitelijk correcter is. Verder worden alle aanduidingen van bevolkings-

groepen in deze editie met kapitaal geschreven. Bij het verschijnen van deze editie wil ik Vincent Mentzel en Edward Troon opnieuw bedanken voor het beschikbaar stellen van hun foto's. En voorts Rosemarijn Hoefte, Sjoerd de Jong en Peter Meel voor het kritisch lezen van de nieuwe teksten alsook voor hun waardevolle opmerkingen en suggesties.

Antwerpen, januari 2012

1

Oorspronkelijke bewoners en de eerste kolonisatie

Een van de eerste kaarten waarop Suriname voorkomt, is van de Portugese cartograaf D. Ribeiro uit 1529. Op deze Spaanse zeekaart is niet meer te zien dan de kustlijn en de mondingen van de grote rivieren. De Marowijne heet Rio Baxo (Lage Rivier) en de Surinamerivier wordt aangeduid als Rio Salado (Zoute Rivier), de Coppename is de Rio Verde (Groene Rivier) en de Corantijn de Rio del Placel (Rivier van de Zandbank). De ontdekking van Guiana – het hele kustgebied tussen de Orinoco en de Amazone – wordt toegeschreven aan de Spanjaard Alonso de Ojeda. De metgezel van Columbus zeilde er in 1499 in noordwestelijke richting langs. De naam ‘Guiana’ is van Inheemse oorsprong en betekent waarschijnlijk ‘stromenland’. Op de kaart van Ribeiro staat geschreven dat in het gebied niets van waarde werd aangetroffen. Zeevaarders hadden dan ook weinig belangstelling voor de ‘Wilde Kust’.

Dat veranderde toen het vermoeden rees dat het ‘goudland’ in Guiana lag. De Inheemsen hadden de legende verteld over het meer van Parime en de rijke hoofdstad Manoa, waar een in goud gehulde vorst zetelde en de daken van de huizen van goud waren. De Spanjaarden, die aan het begin van de 16e eeuw elders op het vasteland al goudmijnen hadden gevonden, zochten ‘El Dorado’ (‘De Vergulde’) aanvankelijk in de streek van de Orinoco. De Engelsman sir Walter Raleigh, die op zijn zoektocht ook de Orinoco had bevaren, stuurde in 1596 kapitein Lawrence Keymis naar Guiana. De Amsterdamse cartograaf Jodocus Hondius maakte in 1599 op basis van de verslagen van Raleigh en Keymis zijn ‘Nieuwe Caerte van het wonderbaer ende goudrijcke landt Guiana’, waarop ook het nooit gevonden meer van Parime was getekend. Op de kaart van Hondius hebben de rivieren Inheemse namen die sterk op de huidige namen lijken.

Het relaas van Raleigh, dat in 1596 in Londen onder de titel *The discoverie*

of the large, rich and bevvtifvl empyre of Guviana werd uitgegeven, lokte vele schepen uit West-Europa naar de ‘Wilde Kust’. Raleigh moest jaren later het uitblijven van succes bekopen met onthoofding in de Tower. Keymis had tijdens een van de mislukte expedities met Raleigh zelfmoord gepleegd.

Het oudste Nederlandse reisverslag over Guiana is van de hand van commissie-generaal A. Cabeliau. Hij rapporteerde in 1598 aan de Staten-Generaal over een verkenningstocht op verschillende rivieren. Schepelingen uit Holland, Zeeland, Frankrijk en Engeland legden overal contacten met de Inheemse bevolking. Op vele plaatsen langs de rivieren werden factorijen gesticht om handel te drijven. De Europeanen boden de Inheemsen onder meer bijlen, messen, spijkers en naalden, hemden, spiegels, kralen en geweren aan. In ruil kregen ze goud, hars, verfstoffen, hangmatten, allerlei houtsoorten, waaronder het gewilde letterhout, en andere goederen. Hollandse handelaren hadden reeds aan het eind van de 16e eeuw gedurende korte tijd posten aan de Essequibo en de Pomeroon.

In 1613 was een factorij gevestigd op de plaats waar nu de Surinaamse hoofdstad Paramaribo ligt. Van de handelspost, die was gesticht door de kooplieden Dirck Claasz van Sanen en Nicolaas Baliestel, wordt melding gemaakt in een notariële akte van 31 januari 1617. Voor notaris Frederik van Banchem was die dag stuurman Cornelis Jansz. Scheur verschenen, die verklaarde dat hij in 1613 met zijn schip de rivier ‘Surrenant’ was opgevaren en bij het dorp ‘Parmurbo’ aan land was gegaan. De schipper kwam namens de twee kooplieden getuigen van de moord op een Inheemse man door een zekere Christoffel Albertsz. De moord had geleid tot een wraakactie van Inheemsen, waarbij de kok van het schip was gedood.

De meeste handelsposten bestonden uit niet meer dan enkele houten huizen en akkers, waar voor eigen gebruik voedingsgewassen werden geteeld. Vaak was een houten palissade om de nederzetting gebouwd met een kanon ter verdediging tegen mogelijke aanvallers, dat wil zeggen Inheemsen of Europeanen. Van kolonisatie was nog geen sprake. Wel waren in het gebied van Suriname in de eerste helft van de 17e eeuw reeds pogingen daartoe gedaan. Zij mislukten door ziekten onder de kolonisten, aanvallen van Inheemsen of andere tegenslag.

De oprichting van de West-Indische Compagnie (wic) in 1621 had tot gevolg dat de aandacht in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden voor langere tijd naar de Caraïbische eilanden, Brazilië en Noord-

Amerika verschoof. De reden was dat de handelscompagnie, die van de Staten-Generaal bij octrooi het monopolie had gekregen over de trans-Atlantische handel, vooral een oorlogsinstrument tegen de Spanjaarden was. De naar Amsterdam uitgeweken Vlaamse koopman Willem Usselincx had het idee gepropageerd Spanje te treffen in de Amerika's, waar tenslotte de rijkdommen vandaan kwamen die de Spaanse koning gebruikte om de oorlog tegen de Nederlandse gewesten te bekostigen. De Staten-Generaal zagen in het einde van het Twaalfjarig Bestand met Spanje, in 1621, aanleiding het idee van de grondlegger van de wic uit te voeren.

Tot Usselincx' grote teleurstelling hield de wic zich niet bezig met kolonisatie maar met piraterij. In de ogen van de bewindhebbers, die de wic namens de participerende steden en provincies bestuurden, was de kaapvaart door de snelle baten veel lucratiever. De verovering van de Spaanse zilvervloot in 1628 door Piet Pietersz. Heijn was ongetwijfeld het grootste succes.

Na enkele jaren werd het beleid van de wic enigszins gewijzigd. Op last van de bewindhebbers, wegens hun aantal ‘de Heeren xix’ genoemd, was in 1629 Pernambuco in Noordoost-Brazilië veroverd. Het gebied was formeel in handen gekomen van Spanje sinds Portugal in 1580 aan de Spaanse kroon was onderworpen. Onder het uitstekende bestuur van graaf Johan Maurits van Nassau-Siegen kwam de kolonie vooral door de suikerteelt tot grote bloei. Het tekort aan werkkrachten was echter nijpend, omdat veel zwarte slaven van de plantages waren gevlucht. De wic besloot daarom zelf de slavenhandel ter hand te nemen. In 1637 veroverde met dat doel een in Pernambuco uitgeruste vloot het kasteel São Jorge da Mina, het hoofddepot voor de Portugese slavenhandel aan de Afrikaanse kust. Johan Maurits nam echter in 1644 ontslag, omdat de Compagnie niet bereid bleek voldoende financiële middelen voor de militaire verdediging van ‘Brazilië’ uit te trekken. De kolonie ging uiteindelijk in 1654 weer in Portugese handen over.

Door de uitbreiding van de activiteiten van de wic hadden de Heeren xix in 1628 bepaalde gebieden onder toezicht gebracht van de zogenoemde ‘Kamers’, waarin de belangen van de steden en provincies waren vertegenwoordigd. De meeste bezittingen in Guiana werden toegewezen aan de Kamer Zeeland. De Zeeuwen hadden er tenslotte al factorijen, waarvan die aan de Essequibo en de Berbice de belangrijkste waren. Naar het voorbeeld van de Portugese ‘capitanias’ waren enkele bezittingen door

de wic tot patroonskolonie verklaard. Zo was Berbice al sinds 1627 een patroonschap van de Zeeuwse familie Van Pere, die voor eigen rekening de kolonie mocht besturen.

De wic wilde zich na de teloorgang van de kolonie in Noordoost-Brazilië vooral tot de (slaven)handel beperken. Investerings in kostbare kolonisaties werden te riskant geacht. Het waren dan ook Engelsen die er in 1651 als eersten in slaagden in Suriname een kolonie te vestigen. In dat jaar had de gouverneur-generaal van West-Indië, sir Francis Willoughby, voor eigen rekening vanuit Barbados een schip met honderd kolonisten en een aantal negerslaven naar het gebied gestuurd. Het tekort aan grond op Barbados, waar vooral suikerriet werd verbouwd, had Willoughby er al eerder toe gebracht de mogelijkheden voor de plantagecultuur in Suriname te laten onderzoeken. De ervaren planters brachten Suriname al snel tot bloei. De hoofdstad was toen nog Thorarica, dat 75 kilometer stroomopwaarts aan de Surinamerivier lag. Gouverneur William Byam liet verder naar het noorden Fort Willoughby bouwen ter bescherming tegen indringers.

De Zeeuwen moeten de ontwikkelingen met enige afgunst hebben gadeslagen. Tijdens de Tweede Engelse Oorlog rustten de Staten van Zeeland een vloot van zeven schepen uit, onder leiding van Abraham Crijnssen, die de Surinaamse kolonie in 1667 met een verrassingsaanval veroverde. De aanval was een vergelding voor de verwoestingen die tijdens de Eerste Engelse Oorlog op bevel van Willoughby in de Zeeuwse nederzettingen aan de Essequibo en de Pomeroon waren aangericht. Fort Willoughby werd door de Zeeuwen omgedoopt in Fort Zeelandia, dat op de plaats ligt die toen reeds Paramaribo werd genoemd. Crijnssen had van de Zeeuwse Staten opdracht de Wilde Kust te bezetten, en andere Engelse bezittingen in West-Indië en aan de Amerikaanse oostkust aan te vallen. Na een geslaagde onderneming, waarbij ook Tobago was veroverd, keerde hij met een grote buit aan tabak uit Virginia terug naar Zeeland.

Op 31 juli 1667 sloten Engeland en de Republiek de Vrede van Breda, die bepaalde dat de beide landen hun veroveringen behielden. De Engelsen verloren Suriname en de andere bezittingen aan de Wilde Kust, maar zij kregen er Nieuw-Amsterdam (het latere New York) voor terug.

Volgens de Engelse edelman George Warren, die drie jaar in Suriname verbleef, woonden in 1667 ongeveer vijfhonderd huisgezinnen in de kolo-

nie, waarvan er veertig of vijftig suikermolens bezaten 'die geen kleynen profijit brengen aen hare Meesters'. Het totaal aantal blanke kolonisten en slaven lag op zo'n vierduizend. Er moeten in die periode veel meer Inheemsen zijn geweest. De meest gebruikte schattingen zijn ontleend aan verslagen over Guiana van de Engelsman J. Scott, die dateren van het midden van de 17e eeuw. Volgens hem woonden aan de Marowijne zo'n 800 Caraïben- en 1400 Paracutto-families, terwijl langs de Surinamerivier, Commewijne, Saramacca, Coppename en Corantijn ruim 5000 Caraïben-families hun woonplaats hadden. Aan de Saramacca en de bovenloop van de Surinamerivier woonden verder nog 1400 Tuuromakken en aan de bovenloop van de Corantijn ruim 1200 Sapayo's. Ten westen van de Corantijn, in de gebieden van de Berbice en Essequibo, woonden 8000 Arowakken-families. Volgens kaarten uit die periode woonden ook ten oosten van de Marowijne nog Arowakken. In oude verslagen zijn veel verschillende namen voor Inheemse volken te vinden, maar de meeste zijn waarschijnlijk te herleiden tot Caraïben en Arowakken. Uit de gegevens van Scott blijkt in elk geval dat Suriname overwegend door Caraïben werd bewoond.

Op basis van prehistorische vondsten wordt aangenomen dat 9000 à 10.000 jaar geleden de eerste Inheemsen het zuiden van Suriname bereikten. Ongeveer 12.000 jaar geleden was de trek van deze paleolithische jagers, die ooit de Beringstraat waren overgestoken, vanuit Alaska naar Midden- en Zuid-Amerika begonnen. In de savannen van Sipaliwini zijn op talrijke plaatsen stenen pijlpunten en andere werktuigen van Inheemsen gevonden. Met hun komst breidden de savannen in het zuiden van Suriname zich snel uit. Mogelijk dat de Inheemsen savannebos in brand staken om de jacht te vergemakkelijken. Zij zouden naderhand weer zijn vertrokken.

De definitieve vestiging van Inheemsen in Suriname vond pas later plaats. Omstreeks 500 na Chr. kwamen de Arowakken vanuit het westen de kustvlakte van Guiana binnen, waarbij waarschijnlijk andere stammen werden verdreven.

De migratie van de Arowakken, een geleidelijk en langdurig proces, was al veel eerder vanuit het Amazonegebied begonnen. Omstreeks 3000 voor Chr. waren Inheemse stammen in het centrale Amazonebekken erin geslaagd een stabiel bestaan op te bouwen in de sedentaire landbouw met cassave als belangrijkste gewas. De bevolking breidde zich onder deze

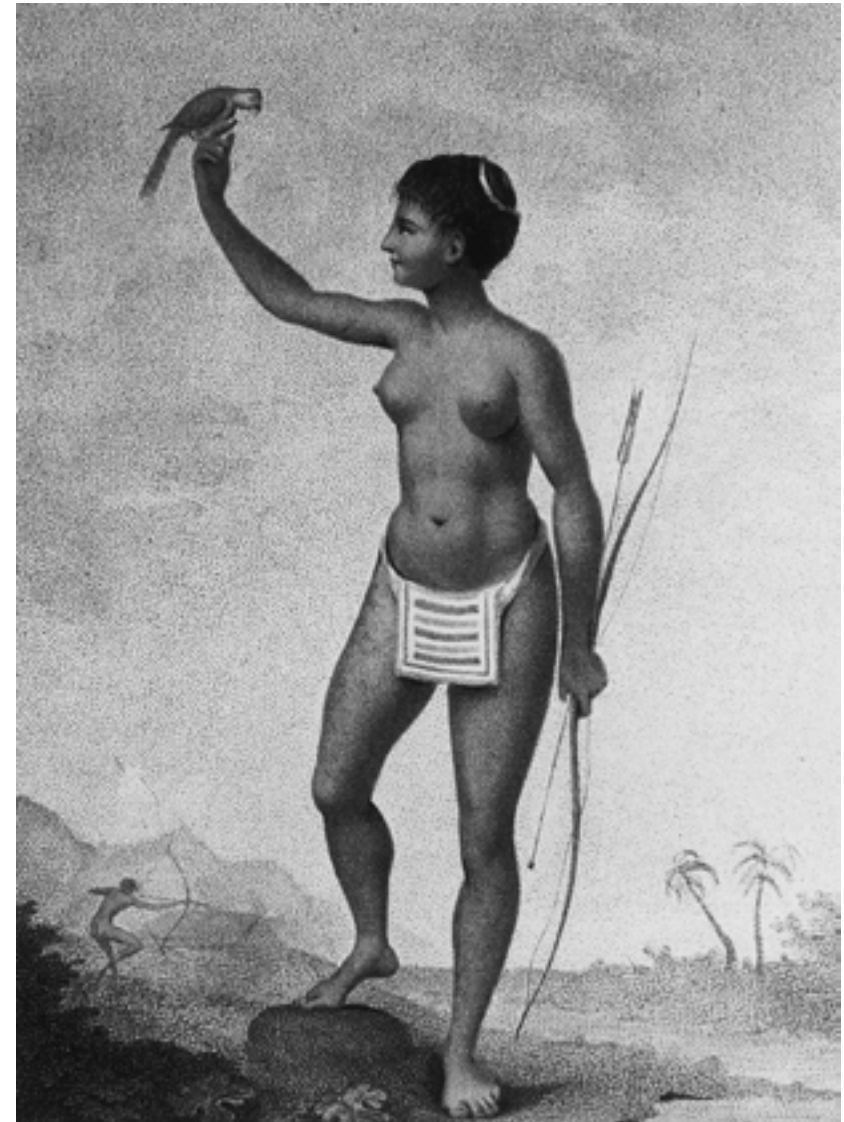
gunstige omstandigheden zo snel uit, dat nieuwe landbouwgronden nodig waren. De Arowakken trokken stroomopwaarts, omdat aan de benedenloop van de Amazone andere stammen woonden. Via de Rio Negro en de Orinoco bereikten ze uiteindelijk de Caraïbische Zee en maakten ook de oversteek naar de eilanden. Vondsten van aardewerk hebben uitgewezen dat Arowakken in het moerassige kustgebied van West-Suriname op kleiterpen woonden. Ook de landbouwgronden nabij deze 'Hertenrits' waren door hen opgehoogd.

Omstreeks 1100 na Chr. was een invasie van Caraïben er de oorzaak van dat de Arowakken hun woonplaatsen moesten verlaten en hun sedentaire landbouwsysteem moesten opgeven. Ook de migratie van de Caraïben was vanuit het Amazonegebied begonnen. Hun expansie had het karakter van een veroveringstocht, omdat de beste landbouwgronden al door de Arowakken waren bezet. Een deel van de Caraïben kwam langs de Orinoco naar het noorden. De groep die uiteindelijk Suriname bereikte, was via de benedenloop van de Amazone langs de Atlantische kust naar het noordwesten getrokken. De strijd tussen Caraïben en Arowakken was overal nog volop gaande toen de Europeanen voet aan wal zetten op het westelijk halfrond.

De kolonisatie van Suriname door Willoughby was niet op verzet van de Inheemsen gestuit. De Engelsen maakten, zoals alle kolonisten elders op het continent, behendig gebruik van de vijandschap tussen de verschillende Inheemse volken. De Caraïben traden op als tussenpersonen bij de handel in 'rode' slaven, terwijl ze zelf van slavernij waren gevrijwaard. Arowakse krijgsgevangenen werden door hen verkocht in ruil voor Europese goederen. De Caraïben waren de kolonisten bovendien van dienst door weggelopen slaven, zowel negers als Inheemsen, gevangen te nemen of te doden. De gestage immigratie van kolonisten leidde tot een militair overwicht van de blanke bevolking, wat het gevaar van een Inheemse aanval verder verminderde. Niet alleen Engelsen hadden zich in Suriname gevestigd, in 1664 was uit Cayenne ook een groep Joodse planters gekomen. Aan de gunstige demografische ontwikkeling kwam een eind door een onbekende epidemie.

Abraham Crijnssen kreeg niet alleen wegens de epidemie een verzwakte kolonie in handen. Op 18 oktober 1667, ruim twee maanden na de Vrede van Breda, was opnieuw een Engelse vloot voor Fort Zeelandia versche-

nen. De schepen waren uitgerust door gouverneur William Willoughby van Barbados. Mogelijk was de broer van de inmiddels overleden Francis Willoughby niet op de hoogte van de vrede die in Breda was gesloten. Waarschijnlijker is dat hij het familiebezit – de Engelse koning had Suriname

Een Inheemse vrouw van het Arowakken-volk, met papegaai. (Uit: J.G. Stedman, *Reize naar Surinamen*, De Walburg Pers, 1987)